

ASPECTE ALE CALITĂȚII VIETII DE FAMILIE ȘI DEVIANȚA COPILOR

MARGARETA FLEȘNER

A child's behaviour is undoubtedly shaped by the way of his family's life within it he is socialized. As the family environment has of a lot of deficiencies (affective, moral and educational ones), the child's behaviour becomes often deviant in Comparison with the social rules and values.

Faptul că societatea românească se confruntă astăzi cu variate forme ale infrafracționalității juvenile nu reprezintă numai o slăbire a controlului social și nici numai lipsa unui sistem de protecție socială eficient, cum se afirmă adesea.

În primele luni ale anului 1990 amploarea acestui fenomen era explicată prin aceea că, în perioada anterioară revoluției, procentele infrafracționalității juvenile erau ridicate, dar statisticile penale nu erau reale, pentru a nu deforma imaginea socială pe care mecanismul politic o impunea. În prezent, acest fenomen este atât de vizibil în societatea noastră, încît ne îndepărtează de la aceste tipuri de explicații.

Desigur, au existat premise ale acestei creșteri, reprezentate de procese sociale care s-au declanșat înainte de decembrie 1989: o politică demografică necorespunzătoare, care a dus printre altele, la deformarea climatului afectiv al familiei, urbanizarea, realizată pe fondul unei excesive industrializări, a stat la baza formării unor comunități cu grad scăzut de coeziune socială, diminuarea autorității exercitate de familie și școală.

Consecințele negative ale acestor procese, s-au combinat cu efectele schimbărilor economice și sociale actuale, printre care, scăderea nivelului de trai în special pentru familiile cu copii, creșterea șomajului, accentuarea stării generale de sărăcie, scăderea controlului social, datorată pe de o parte, înțelegerii eronate a principiilor democratice, iar pe de altă parte, culpabilizării nejustificate a instituțiilor care au un important rol în asigurarea controlului social.

Pentru a nu rămîne la acest nivel de înțelegere foarte general, încercăm să surprindem relația dintre o anumită categorie de minori devianți și aici ne-am oprit la copii internați în „Centrul de primire și triere minori” din București și familiile din care provin, familii al căror mod de viață este atât de bine structurat, încît oscilează nesemnificativ la schimbările sociale generale.

În cadrul problemelor sociale ale minorilor, „Centru de primire și triere minori” din București, a devenit un punct de referință. Aici sînt aduși

zilnic copii care vagabondează, sau comit diverse infracţiuni, sînt ţinuţi 10 zile pentru cercetări după care, dacă infracţiunea nu este gravă, sînt returnaţi caselor de copii acolo unde este cazul, sau propriilor familii.

În general, presa şi instituţiile care se ocupă cu problemele copiilor acordă o atenţie deosebită condiţiilor de tratare a copiilor în acest centru şi mai puţin cauzelor familiale reale, care declanşează comportamentul lor deviant. Avînd în vedere faptul că familia reprezintă principalul factor de transmitere a modelelor comportamentale şi de formare educativă, ne-am propus să desprindem cîteva coordonate care circumscriu modul de viaţă al acestor familii.

În vederea evaluării delincvenţei juvenile din perspectiva mediului familial, în perioada august-octombrie 1991, am întreprins o cercetare pe un lot de 75 de familii, ai căror copii s-au aflat internaţi în centru. Cercetarea a fost realizată prin aplicarea unui ghid de interviu, care a cuprins, pe lîngă date referitoare la identificarea minorului, poziţia sa în familie şi indicatori privind situaţia materială, morală şi afectivă a familiei*. Întrebările au încercat să structureze viaţa de familie pe trei compartimente, unul cuprinzînd date referitoare la viaţa de familie (număr de membri, vîrsta, nivelul de instrucţie, ocupaţia, mediul de provenienţă ale părinţilor, veniturile familiei şi modul cum sînt administrate, date privind locuinţa, existenţa antecedentelor penale în familie), al doilea vizînd datele minorului (dezvoltarea fizică şi psihică, starea sănătăţii, tulburările comportamentale, situaţia şcolară, grupul de prieteni, cauza, motivul şi momentul schimbării comportamentului) şi ultimul compartiment care încearcă să surprindă relaţiile minorului cu propria familie.

Cercetările efectuate au arătat că jumătate din totalul acestor familii prezintă caracteristici tipice care favorizează apariţia şi menţinerea unui comportament deviant.

Sintetizînd datele obţinute referitoare la situaţia socio-economică a familiilor cuprinse în ancheta socială se poate afirma că este vorba de familii numeroase, cu mai mult de 3 copii, în care veniturile sînt insuficiente şi administrate deficitar. În 32 de cazuri condiţiile de locuit sînt precare, iar atunci cînd este vorba de locuinţe ocupate de familii de romi, apar cazuri extreme, de genul : cazul unui minor de 14 ani provenit dintr-o familie de romi, legal constituită, are cinci fraţi, veniturile familiei sînt ocazionale şi iarna locuiesc toţi într-o cameră de 15 m.p., datorită lipsei de lemne. În general la aceste familii de romi condiţiile de locuit sînt precare şi dublate de o lipsă a educaţiei de locuire (chiar dacă veniturile sînt în unele perioade suficiente, nu există preocuparea ca o parte din bani să fie investiţi pentru procurarea unor bunuri, care ar duce la creşterea gradului de confort în locuinţă). Nu susţinem că veniturile relativ modeste şi chiar dificultăţile materiale conduc cu necesitate la apariţia unor atitudini deviante, dar dacă bugetul familial nu este orientat spre obţinerea unor bunuri de strictă necesitate, ei mai degrabă spre cele de tipul băuturilor alcoolice, apare o perpetuare a dificultăţilor materiale şi un climat familial conflictual.

În ceea ce priveşte organizarea vieţii de familie şi relaţiile intrafa-

* Aplicarea ghidului de interviu în familiile cercetate a fost realizată de asistenţii sociali din Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii : Rodica Gheţu, Mariana Popescu, Ruxandra Polysu, Alexandru Stahl.

miliiale, aceste familii prezintă deficiențe generate în cea mai mare parte de : instabilitatea căminului, datorată abandonului familial al unuia dintre părinți și concubinajului ; climatul conjugal nefavorabil, lipsa de coeziune afectivă și morală a părinților ; existența unor atitudini antisociale în mediul familial, este frecvent alcoolismul tatălui care, nu numai că dezechilibrează financiar familia, dar face să apară conduita agresivă față de mamă și copii, iar atunci când acest viciu al tatălui se completează cu alcoolismul mamei, copiii sînt nevoiți să cerșească și să fure. Acesta este și cazul unuia dintre minorii cuprinși în anchetă, cercetat pentru furt : tatăl copilului, alcoolic, avînd antecedente penale și o proastă reputație la locul de muncă, mama de asemenea alcoolică. Starea materială a familiei este deosebit de dificilă, cu venituri ocazionale și desigur, totdeauna insuficiente. Ceea ce este impresionant la acest caz, este faptul că, au existat perioade în care familia s-a întreținut din veniturile obținute prin cerșetorie și furt de către copil, cu acordul părinților. Este unul dintre cazurile tipice în care familia, prin educația antisocială pe care o realizează, devine un pericol moral pentru copiii indemnăți și uneori chiar siliți să comită acte ilegale. Înregistrarea antecedentelor penale ale unuia dintre părinți, întilnite în 12 cazuri dintre cele cercetate, a demonstrat faptul că, acestea, nu sînt simple informații necesare întocmirii dosarului penal al copilului, ci constituie unul dintre elementele de bază ale unui stil de viață deviant care se poate învăța în familie, printr-un complex de procese de socializare negativă. Chiar dacă acești părinți nu impun un astfel de model comportamental, copiii pot descoperi și asimila norme și valori care au o recunoaștere implicită în mediul familial.

Un aspect semnificativ pentru înțelegerea mediului familial pe care încercăm să-l conturăm, este cel educativ. Rezultatele cercetării au demonstrat că, în general familiile vizitate sînt lipsite de mijloace de informare culturală și nu au tendința de a obține astfel de mijloace. De asemenea, lipsește supravegherea comportamentală a copiilor, părinții nu se interesează de situația școlară a propriilor copii, sau ceea ce este mult mai grav decît atît, manifestă o atitudine atît de ostilă față de acest important mediu educațional, încît interzic copiilor să frecventeze școala (este mai ales cazul unor familii de romi).

În acest context devin semnificative și cazurile în care, deși familia este legal constituită, este fără probleme economice și sociale, în care climatul moral este adecvat, totuși există pregnante carențe educative, vizibile în special prin lipsa de înțelegere de către părinți a importanței instruirii școlare și a orientării educative a copiilor în timpul liber.

Aceste deficiențe educative, explică în bună măsură, de ce dintre minorii anchetați 12 au abandonat școala, 10 sînt prin frecvența foarte slabă aproape de această situație, iar din perspectiva performanței școlare o treime dintre ei se află la limita mediocrității.

Cazurile în care copiii fac parte din familii organizate, avînd condiții materiale acceptabile sau chiar foarte bune, sînt în procent mic și comportamentul deviant apare la acești copii accidental, determinat la unii dintre ei de decesul unuia dintre părinți (în special decesul mamei determină apariția lipsei unui suport afectiv pentru copii), iar la alții de manifestarea autorității tatălui la modul excesiv, mai ales în situațiile în care tatăl nu

are dispoziția necesară înțelegerii problemelor specifice vârstei și aplică sancțiuni violente, severe, în momente în care acestea ar putea fi ocolite.

Concluzia care ni se impune este aceea: copilul ajuns în „Centrul de primire și triere minori” provine în general, dintr-o familie cu puternice carențe ale vieții de familie, înțelegând prin carența familială nu numai dezorganizarea căminului, fie ea formală sau informală, ci un ansamblu de deficiențe familiale: materiale, educative, afective, intelectuale, morale și psihosociale. Rezultanta socială a acestui gen de mediu familial este copilul și adolescentul inadaptat social, cu vizibile forme deviate ale comportamentului, având carențe educative și atras cu ușurință de grupuri marginale cu comportament și trăsături specifice. Este relevantă influența grupurilor de copii și adolescenți cu comportament deviant constituite în număr considerabil în a doua jumătate a anului '91, care dobîndesc treptat o deosebită forță de atracție pentru copiii nesupravegheați sau abandonați de familie.

Simpla informație că acești copii, după câteva zile în care au fost reținuți (în acest centru), sînt apoi trimiși în familie, dobîndește după toate precizările anterioare semnificații deosebite. La acești copii se constată că gradul de satisfacție față de viața de familie este scăzut, cei mai mulți dintre ei declară că preferă să rămînă în „centru” decît să se întoarcă acasă, iar motivele sînt ușor de înțeles. Sînt cazuri în care copilul refuză vizitele părinților, sau ale oricărui membru al familiei.

Dacă analizăm sistemul legislativ pentru minori, ne dăm seama că o rezolvare a ocrotirii acestora nu se poate realiza fără schimbări, în special Legea 3/1970, care privește tocmai acest aspect. Potrivit Legii 3/1970 „Centrul de triere” nu îi poate ajuta efectiv pe acești copii. Nu există forme legale și nici posibilități ca după cele 10 zile admise, să li se rezolve problema întreținerii și educării. Dacă părinții nu sînt găsiți și copiii sînt doar vagabonzi (decî nu au săvîrșit fapte penale), neexistînd o bază legală pentru ca ei să fie ținuți în continuare în Centru de triere și nici alte posibilități de internare în instituții cu rol educativ, după cele câteva zile sînt practic lăsați acolo de unde au pornit, în stradă, sau în mijlocul familiilor deja prezentate. Din acest punct de vedere atît legile specifice, cît și existența ca atare a acestui centru sînt perimate și implică necesitatea schimbării lor radicale.

De asemenea, devine foarte necesară asigurarea asistenței sociale a familiilor în care apar copii devianți și delincvenți. Investigațiile de la „Centrul de primire și triere minori” au demonstrat că ar fi foarte necesară prezența asistenților sociali, care să mijlocească relația dintre organele de control, care cercetează cazul minorului și familia acestuia, în vederea realizării unei protecții reale atît a minorului, cît și a familiei din care face parte. Specializați fiind în acest domeniu, asistenții sociali ar putea cunoaște în profunzime situația acestor familii și ar lua decizii juste în probleme care privesc destinul unui copil.